

КОМПАРАТИВНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ПОНЯТЬ «ДОПОМОГА», «ПІДТРИМКА», «СУПРОВІД» В КОНТЕКСТІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE CONCEPTS OF "HELP", "SUPPORT", "GUIDE" IN THE CONTEXT OF SPECIAL EDUCATION

За результатами теоретичного аналізу констатовано, що поняття «підтримка», «супровід» та «допомога» не є синонімічними. З'ясовано, що серед означених понять найбільш наближеними за значенням є поняття «підтримка» та «допомога».

На підставі аналізу англійських джерел висновокється, що слово «support» доречно перекладати українською мовою як «підтримка», що позначає м'який стимулювальний тип впливу не безпосередньо на людину, а на середовище шляхом створення для неї певних умов та спонукання до самостійної активності. Слова «help», «assist» та «aid» вживаються в різних аспектах значень поняття «допомога». Зокрема, «help» та «assist» позначають дію «допомагати», а слово «aid» позначає саму допомогу як явище. Для позначення слова у значенні «супровід» варто вживати слово «guide» як дію у значенні «ведення», «керування», «супроводження».

Розмежовано особливості вживання змісту понять: «супровід» як спостереження за ситуацією, спрямовування руху в оптимальному напрямі; «підтримка» розглядається як дії для запобігання чомусь негативному; «допомога» – як дії, спрямовані на приведення до попереднього чи бажаного стану, коли щось негативне вже відбулося.

На підставі результатів аналізу запропоновано визначення змісту понять: «психолого-педагогічний супровід осіб з особливими освітніми потребами» як системи перманентного психолого-педагогічного моніторингу за освітнім процесом осіб з особливими освітніми потребами (далі – ООП) для прогнозування ймовірності та вчасного попередження від виникнення освітніх бар'єрів під час здобуття освіти такою особою; «психолого-педагогічна підтримка осіб з ООП» як комплекс взаємоузгоджених психолого-педагогічних заходів, спрямованих на оптимізацію освітнього середовища та процесу для створення найбільш сприятливих умов для саморозвитку та свідомого здобуття освіти здобувачем із ООП відповідно до його сильних сторін і збережених можливостей здоров'я, функціонування та життєдіяльності; «психолого-педагогічна допомога особам з ООП» як комплекс психолого-педагогічних впливів безпосередньо на здобувача освіти з ООП для оптимізації розвитку та покращення здобуття освіти, ускладнених існуванням певного порушення функціонування чи обмеження життєдіяльності здобувача освіти з ООП.

Ключові слова: діти з особливими освітніми потребами, допомога, підтримка, спеціальна педагогіка, супровід.

Based on the results of theoretical analysis, it is stated that the words "support", "help" and "guide" are not synonymous. It has been found that among those notions of the most approximate importance are the concepts "support" and "help".

Based on the analysis of English-Ukrainian dictionaries, it is concluded that the word "support" is appropriate to translate in Ukrainian as "pidtrymka", indicating a mild stimulation influence not directly to a person, but on the environment by creating certain conditions for his/her independent activity. The words "help", "assist" and "aid" are used in various aspects of the Ukrainian notion "dopomoha". In particular, help and assist denote the action to "help", and the word "aid" denotes the phenomenon. In order to indicate the Ukrainian word "suprovod" should using the word "guide" as an action in the meaning of to show/indicate the way to (someone) or to direct/influence the development of (someone).

There are delimited features of the meaning of those concepts: "guide" as an observation of the situation and to directing the movement in the optimal direction; "support" is considered as actions to prevent something negative; "help" as actions aimed at bringing to the previous or desired situation when something has already occurred.

Based on the results of the analysis, it has been proposed the definition of the contents: "psychological-and-pedagogical guide for persons with SEN" as a system of permanent psychological and pedagogical monitoring on the educational process of persons with SEN to prevent the probability and timely warning from the emergence of educational barriers during the education process of person with SEN; "psychological-and-pedagogical support of persons with SEN" as a system of psychological and pedagogical measures aimed at optimizing the educational environment and the educational process to create the most friendly conditions for development and conscious education acquisition by the person with SEN in accordance with his/her strong abilities and preserved opportunities of health, functioning and activity; "psychological-and-pedagogical help to person with SEN" as a complex of psychological and pedagogical influences directly to a person with SEN to optimize his/her development and facilitation of his/her education acquisition, that complicated by the existence of some impairment of functioning or health.

Key words: aid, children with special educational needs, guide, help, special education, support.

УДК 376-056.263
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/40.20>

Адамюк Н.Б.,
канд. пед. наук,
ст. науковий співробітник
відділу навчання жестової мови
Інституту спеціальної педагогіки
і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії
педагогічних наук України

Бабяк О.О.,
канд. психол. наук,
завідувач відділу
психолого-педагогічного супроводу
дітей з особливими потребами
Інституту спеціальної педагогіки
і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії
педагогічних наук України

Замша А.В.,
канд. психол. наук,
завідувач відділу
навчання жестової мови
Інституту спеціальної педагогіки
і психології імені Миколи Ярмаченка
Національної академії
педагогічних наук України

Федоренко О.Ф.,
канд. пед. наук,
ст. викладач кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Нагальність потреби в проведенні спеціального дослідження проблеми розмежування змісту понять «підтримка», «допомога» та «супровід» у контексті спеціальної освітології виникає через існування термінологічних колізій у рамковому Законі України «Про освіту».

У цьому нормативному акті «особу з особливими освітніми потребами» визначено як «особу, яка потребує додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення її права на освіту». Така «підтримка» убачається як «додаткові психолого-педагогічні і корекційно-розвиткові послуги», перелік яких окреслюється в індивідуальній програмі розвитку (далі – ІПР), яка своєю чергою за цим законом трактується як «документ, що забезпечує індивідуалізацію навчання особи з особливими освітніми потребами, закріплює перелік необхідних психолого-педагогічних, корекційних потреб/послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців з обов'язковим залученням батьків дитини з метою визначення конкретних навчальних стратегій і підходів до навчання». Отже, специфіка освітнього процесу осіб з особливими потребами передбачає надання їм додаткової підтримки як послуги, зміст якої визначено в ІПР здобувача освіти.

Цікаво, що послуги додаткової підтримки розмежовуються на психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові. За означенням документом, *психолого-педагогічні послуги* розглядаються як «комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку особи з особливими освітніми потребами, що передбачені індивідуальною програмою розвитку та надаються педагогічними працівниками закладів освіти, інклюзивно-ресурсних центрів, іншими фахівцями», а *корекційно-розвиткові послуги (допомога)* – комплексна система заходів супроводження особи з особливими освітніми потребами у процесі навчання, спрямованих на *корекцію порушень шляхом розвитку* особистості, її пізнавальної діяльності, емоційно-вольової сфери та мовлення». Питання про доцільність розмежування послуг на психолого-педагогічні та корекційно-розвиткові потребує окремого вивчення, адже назва першого типу послуг вказує на спеціалізацію фахівців, які надають послуги, в той час як другого типу послуг – на зміст самих послуг, їхню мету. Про це ж свідчить і тлумачення змісту цих понять, що викладені в зазначеному законі. Саме тому така диференціація послуг підтримки на корекційно-розвиткові та психолого-педагогічні видається штучною.

Водночас, повертаючись до проблеми цього студіювання, «підтримка» розглядається як «послуги», які є «комплексною системою заходів», водночас такі послуги ототожнюються з понят-

тям «допомога», яка своєю чергою визначається як «супроводження». Таким чином, за логікою зазначеного закону особи з особливими освітніми потребами потребують додаткової підтримки, що розглядається як послуги/допомога, що полягає в супроводженні таких здобувачів освіти. Отже, поняття «підтримка», «допомога» та «супровід» вживаються для визначення одне одного і використовуються як синонімічні.

Проте в статті 20 вказаного закону зазначено, що «з метою проведення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дітей, надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг, а також забезпечення психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами органи місцевого самоврядування утворюють інклюзивно-ресурсні центри». У цьому контексті поняття «супроводу» розглядається вже як окреме від послуг «підтримки» як «допомоги», яка розглядається як «супроводження». Разом із цим в законі дається таке тлумачення поняття «психолого-педагогічний супровід»: «комплексна система заходів з організації освітнього процесу та розвитку дитини, передбачених індивідуальною програмою розвитку», тобто фактично дублюється визначення психолого-педагогічних послуг.

Таким чином, висновується досить неоднозначне тлумачення в ключовому освітньому законі змісту понять «підтримка», «допомога» та «супровід» в контексті надання освітніх послуг особам з особливими освітніми потребами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Низка вчених (Є. Александрова, І. Колеснікова, Н. Крилов, Н. Михайлова, С. Юсфін, В. Сластеніна та інші науковці) розглядають поняття «підтримка» в контексті її синонімії з поняттям «допомога». Інші дослідники, зокрема О. Газман, диференціюють поняття «допомога» та «підтримка» за типом впливу на особистість, розглядаючи «допомогу» як більш директивний вплив, на відміну від «м'якого» впливу в ракурсі «підтримки». Поряд із цим деякі вчені (К. Абульханова-Славська, Є. Александровська, Н. Куренкова, Ю. Слюсарев, Т. Чіркова тощо) вважають поняття «допомога» синонімічним до поняття «супровід». Водночас О. Альшаніна та інші дослідники не лише їх розрізняють, а й вважають підпорядкованими, оскільки «супровід» убачають як окремий вид «патронажу», який є узагальненим поняттям для комплексу взаємоузгоджених дій з «допомоги» та «підтримки». Деякі дослідники натомість ототожнюють поняття «супровід» та «підтримка» (В. Буяшенко, Е. Зеєр, М. Мушкевич, Н. Самойлова, В. Рибін). Поряд з цим Т. Горолатова, Т. Черникова та інші вчені поняття «підтримка» та «супровід» навпаки, розрізняють і вказують на їх родо-видові зв'язки, тобто «супровід» є широким поняттям, а «підтримка» є його окремим різновидом [1, 4, 5, 8, 13, 16, 17].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, на цьому етапі розроблення проблем освіти осіб з особливими освітніми потребами досі відсутнє чітке розмежування змісту понять «підтримка», «супровід», «допомога» [6, 18, 20]. Така термінологічна невизначеність ускладнює точне формулювання мети і завдань відповідних психолого-педагогічних впливів на особу з особливими освітніми потребами, що призводить до дублювання певних втручань та ігнорування необхідності здійснення певних дій для якісного психолого-педагогічного забезпечення здобуття освіти особами з особливими освітніми потребами [7, 9, 10, 19, 21].

Мета статті полягає у здійсненні компаративного аналізу змісту понять «підтримка», «допомога» та «супровід» в контексті завдань спеціальної освітності.

Виклад основного матеріалу. За академічним словником української мови слова «підтримка», «допомога» та «супровід» мають дещо схоже, та водночас і відмінне значення [15].

Так, слово «*підтримка*» в українській мові позначає: дію за значенням підтримувати, тобто *не давати впасти; надавати* матеріальну, моральну і так далі *допомогу; сприяти* в чому-небудь; *прислухуватися* до певної позиції, поділяти погляди, продовжуючи що-небудь, підкріплюючи; не давати припинитися, порушуватися, зникати тощо; зберігати, *утримувати в певному стані; виступати* на захист або *на боці* кого-, чого-небудь; *служувати опорою* комусь, чомусь; *зберігати чию-небудь життєздатність*, підкріплювати, зміцнювати кого-небудь; *вселяти впевненість*, підбадьорювати. Отже, поняття «підтримка» передбачає дії, наближені до «м'якого» типу втручання шляхом створення певних умов для покращення стану. Водночас слово «*допомога*» вживається на позначення певного впливу, що спрямований на *отримання певного результату* – захист чи порятунк, лікування, полегшення страждань, принесення користі. Поряд з цим словом «*супровід*» позначають дію зі значенням супроводжувати, тобто *бути супутником або рухатися разом* із ким-небудь; *проводжати когось до певного місця*; рухатися спільно з кимось для *охорони* чи *вказівки напряму руху*; постійно *бути разом* з кимось; тісно пов'язуватися, висловлюватися чи звучати вслід; стежити за рухом когось чи чогось; поєднувати яку-небудь дію чи явище з іншою, додавати що-небудь до чогось, доповнювати що-небудь чимсь.

Отже, відповідно до зазначених тлумачень слів між поняттями «підтримка», «допомога» та «супровід» є певні відмінності значень.

Зокрема між «*підтримкою*» та «*допомогою*» існує відмінність у тлумаченні значень понять за типом втручання у функціонування – якщо «підтримка» передбачає більш «м'який» тип втручання,

то «допомога» – це здійснення більш «жорсткого» типу втручання. Також між поняттями «підтримка» і «допомога» у співставленні з поняттям «супровід» є відмінності за *характером втручання*, якщо «підтримка» передбачає стимулювання, заохочення, сприяння, тобто створення умов для самостійного досягнення людиною бажаного, а «допомога» тлумачиться як лікування, полегшення стану, порятунк, тобто діє безпосереднє втручання в наявний стан чи ситуацію, то «супровід» за характером передбачає інші дії – рухатися поруч і відстежувати ситуацію, тобто жодного втручання як-то стимулювання чи порятунк.

Друга відмінність між означеними поняттями полягає в тому, що «підтримка» не передбачає постановки та досягнення певного результату, як це характерне для поняття «допомога», результатом якої є захист, порятунк, лікування чи полегшення стану. Поняття «супровід» у цьому контексті позначає відстеження стану для виявлення ризиків та вжиття заходів для їх попередження.

Таким чином, означені поняття в українській мові вживаються в абсолютно різному контексті. Так, «супровід» – це моніторинг, «підтримка» як створення умов для покращення ситуації без безпосередньої участі того, хто надає підтримку, в саму ситуацію, а «допомога» зорієнтована на безпосереднє втручання того, хто її надає, для досягнення конкретного запланованого результату для покращення ситуації чи стану, «супровід» зосереджений на моніторингу ситуації і виявленні ризиків, які можуть негативно вплинути на ситуацію та їх попередження. Отже, ці поняття не є синонімічними та взаємозамінними, як це вжито в рамковому Законі України «Про освіту».

Однією з причин існування термінологічної колізії в нашому законодавстві та нормативно-правових актах різного рівня, які стосуються сфери освіти осіб з особливими освітніми потребами, є те, що стратегії, технології та термінологія запозичується вітчизняними освітянами з англійських джерел і міжнародних документів. У цих умовах доречно проаналізувати зміст англійських термінів, які вживаються в означеному контексті у спеціальній освітності.

Аналіз англійських джерел з питань освіти осіб з особливими потребами дає підстави виокремити такі часто вживані поняття: «support», «aid», «help» та «assist». Ці поняття подекуди вживаються для тлумачення одне одного, в певних ситуаціях як синоніми, а в деяких – як відмінні за значенням. Для чіткого розмежування цих понять ми проаналізували значення їх дієслівних форм за Кембриджським словником англійської мови.

Так, слово «*support*» є найбільш часто застосовуваним в англійських дослідженнях з питань освіти осіб з особливими освітніми потребами. Це одне з найбільш широких за значенням слів

із зазначеного переліку. Це слово вживається на позначення активності, подібної за значенням до таких слів як: «encourage» як заохочення, мотивування, стимулювання; «help» як практична допомога; «provide» як фінансування вітальних потреб певної людини; «stop from falling» як утримання від падіння; «prove» як доведення правдивості чогось; «assert» у значенні дотримуватися чи підтримувати певну позицію тощо. Таким чином, слово «**support**» найбільш наближене за значенням до українських понять «підтримка» та «допомога», і абсолютно не є співставним за значенням зі словом «супровід». У перекладних англо-українських словниках слово «support» перекладається в таких значеннях: підтримувати, сприяти, бути опорою [12]; підтримувати [11]; допомагати, удержувати (від падіння) [22]. Найбільш розлогий переклад значення цього слова знаходимо в словнику [2], в якому наведено такі значення слова: підтримувати, підпирати; допомагати, утримувати; надавати сили; обслуговувати, забезпечувати; захищати, сприяти, надавати допомогу; підтверджувати, бути доказом, підкріплювати; витримувати, терпіти, зносити; відігравати роль. Отже, в перекладних словниках також слово «support» інтерпретується в переважно в двох контекстах як «підтримка» та «допомога», однак найбільше за значенням наближається до слова «підтримка».

Поряд із цим слово «**aid**» має дещо вужчий спектр значень у Кембриджському словнику, воно вживається в таких контекстах, як: «help», тобто допомога в чомусь, у значенні полегшувати, спрощувати; «assist» – допомога чи сприяння в тому, щоб щось відбулось; «support» – підтримка когось. Отже, це слово є наближеним за значенням до українських слів «допомога» та «підтримка», а «супровід» у цьому контексті не є відповідним за значенням. Перекладні словники слово «aid» перекладають у таких значеннях: допомагати [11]; допомагати, помагати [22]; допомагати, надавати допомогу (підтримку), сприяти [2]. Однак це слово переважно вживається в якості саме іменника, в якому має широкий перелік значень: допомога, підтримка; помічник; збори, податки; допоміжні війська; допоміжні засоби; посібник [12]. Тобто, перекладні словники означене слово частіше тлумачать як «допомога» і дещо рідше як «підтримка».

Слова «**help**» у Кембриджському словнику вживається в таких значеннях, як: полегшити, покращити чи зробити можливим щось для когось; допомогти чомусь відбутися, супроводжувати щось; дати щось, зробити частину роботи чи надати фінансову допомогу; зробити менш болісним, не таким складним. Це слово в англійській мові зазвичай вживається у дієслівному значенні. Перекладні словники це слово подають в таких значеннях як: допомагати, сприяти; пригощати [12]; допомагати, сприяти; частувати [11];

допомагати; обслуговувати себе [22]; допомагати, подавати допомогу; сприяти; обслуговувати; частувати, пригощати, пригощатися; полегшувати [2]. Таким чином це слово найбільш наближене за значенням до слова «допомога».

Досить часто в англійській мові на позначення дії «допомагати» вживається слово «**help**», а для позначення самого явища допомоги, її способу використовується здебільшого слово «**aid**». При цьому слово «help» досить часто вживається як тотожне слову «**assist**».

Слово «**assist**» відповідно до Кембриджського словника, вживається в значенні «help», тобто допомогти в тому аби зробити щось простішим чи легшим. За перекладними словниками українською це слово вживається в таких значеннях: допомагати, сприяти; брати участь; бути присутнім [12, 14]; допомагати [11]; допомагати, помагати [22]; допомагати, сприяти; брати участь; бути присутнім [2]. Отже, це слово вживається у понятті «допомога».

Досить часто наводиться таке розмежування значень цих слів. Слово «support» означає утримувати від падіння, не давати власти, тоді як слово «help» вживається у значенні підняти чи допомогти піднятися, якщо вже впав. Таким чином, «support» як підтримка позначає убезпечувати від падіння, тобто не дати статися чомусь негативному, а «help»/«aid»/«assist» як допомога означає дії, спрямовані на приведення до попереднього чи бажаного стану, коли щось негативне вже відбулося.

Цікаво, що жодне з зазначених англійських слів не має значення наближеного до українського слова «супровід» в контексті бути супутником, рухатися спільно, супроводжувати. В англійській мові для цього застосовується слово «escort», тобто конвоювання, супроводження, ескортування, в значенні бути поруч. Також це поняття можна передати словом «**guide**» (спрямовувати, вести, наводити, керувати, бути провідником). При цьому поняття «guide» як супровід передбачає таке керування/ведення, щоб убезпечити від падіння, тобто, щоб забезпечити підтримку.

Отже, в контексті спеціальної освітології доречно таким чином розмежовувати зміст понять «супровід», «підтримка» та «допомога»:

– *психолого-педагогічний супровід* осіб з особливими освітніми потребами (ООП) – це система перманентного психолого-педагогічного моніторингу за освітнім процесом осіб з ООП для прогнозування ймовірності та вчасного попередження від виникнення освітніх бар'єрів під час здобуття освіти особою з ООП;

– *психолого-педагогічна підтримка* осіб з ООП – це комплекс взаємоузгоджених психолого-педагогічних заходів, спрямованих на оптимізацію освітнього середовища та процесу для створення найбільш сприятливих умов для саморозвитку та свідомого здобуття освіти здобувачем із ООП відповідно до

його сильних сторін і збережених можливостей здоров'я, функціонування та життєдіяльності;

– психолого-педагогічна допомога особам з ООП – це комплекс психолого-педагогічних впливів безпосередньо на здобувача освіти з ООП для оптимізації розвитку та полегшення здобуття освіти, ускладнених існуванням певного порушення функціонування чи обмеження життєдіяльності здобувача освіти з ООП.

Висновки. За результатами теоретичного аналізу констатовано, що поняття «підтримка», «супровід» та «допомога» мають абсолютно різні значення і не можуть вживатися як синонімічні чи для тлумачення одне одного.

З'ясовано, що серед означених понять найбільш наближеними за значенням є слова «підтримка» та «допомога».

На підставі аналізу англійських джерел висновується, що слово «support», що є найпоширенішим в англійських джерелах зі спеціальної освітології, найбільш доречно перекладати українською мовою як «підтримка», що позначає м'який стимулювальний тип впливу не безпосередньо на людину, а шляхом створення для неї певних умов та спонукання до самостійної активності. Слова «help», «assist» та «aid» вживаються в різних аспектах значень слова «допомога». Так, «help» та «assist» позначають дію «допомогати», а слово «aid» позначає саму «допомогу» як явище. Для позначення слова у значенні «супровід» варто вживати слово «guide» як дію у значенні «ведення», «керування», «супроводження».

Розмежовано особливості вживання змістопонять «супровід» як «іти поруч», «вести», тобто спостерігати за станом речей, за ситуацією, спрямовувати в оптимальному напрямі. Водночас «підтримка» розглядається як «утримання від падіння», тобто не дати статися чомусь негативному, а «допомога» – як «підняти, якщо вже впав», тобто дії спрямовані на приведення до попереднього чи бажаного стану, коли щось негативне вже відбулося.

Таким чином, на підставі аналізу запропоновано визначення змісту понять «психолого-педагогічний супровід», «психолого-педагогічна підтримка», «психолого-педагогічна допомога».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Адамюк Н.Б. Перекладач у вищому навчальному закладі як модель жестової мови для глухих студентів. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2016. Вип. 69, Т. 3. С. 7–12.
2. Англо-український словник : У 2 т. Близько 120 000 слів / Склав М.І. Балла. Київ : Освіта, 1996. Т. 1. 752 с.; Т. 2. 712 с.
3. Бабяк О.О. Психолого-педагогічний супровід дітей з ООП: оцінювання прогресу розвитку дитини. *Діти з особливими потребами в освітньому просторі: Збірник матеріалів V Міжнародного конгресу зі спеціальної педагогіки, психології та реабілітології* (Україна,

м. Чернігів, 10–11 жовтня 2019 р.). Київ : Симоненко О.І., 2019. С. 10–13.

4. Замша А.В., Федоренко О.Ф. Шкільна освіта глухих – виклик для інклюзивної практики навчання. *Pedagogical and psychological science and education: transformation and development vectors : Collective monograph*. Vol. 1. Riga, Latvia : "Baltija Publishing", 2021. P. 160–180. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-084-1-9>

5. Замша А.В. До проблеми фахової підготовки та підтримки вчителів української жестової мови. *Педагогіка та психологія: Стратегії, технології, інновації : Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (Україна, Київ, 15 червня 2017 р.)*. Київ : ТОВ «Задруга», 2017. С. 5–8.

6. Замша А.В. Особливості психологічної допомоги батькам дітей з особливими освітніми потребами. *Modern education space: the transformation of national model in terms of integration: Conference Proceeding (Leipzig, Germany, 26.10.2018)*. Leipzig: Baltija Publishing, 2018, pp. 58–60.

7. Замша А.В., Мороз І.В., Федоренко О.Ф. Специфіка забезпечення доступності освітнього простору вищого навчального закладу для студентів із порушеннями слуху. *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. 2016. Вип. 70, Т. 2. С.131–135.

8. Кобильченко В.В. Проблема супроводу в науковій та методичній психолого-педагогічній літературі. *Дефектологія. Особлива дитина: навчання і виховання*. 2010. № 2. С. 31–36.

9. Кобильченко В.В. Теоретичні основи психолого-педагогічного супроводу молодших школярів з порушеннями зору. *Полтава : ТОВ «Фірма «Техсервіс»*, 2017. 367 с.

10. Кобильченко В.В., Омельченко І.М. Наукові аспекти психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами. *Вісник Науково-дослідної лабораторії інклюзивної педагогіки за матеріалами V Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю: «Інклюзивна освіта: теорія, методика, практика»* (Умань, 28 березня 2019 р.). Умань : ВПЦ «Візаві», 2019. С. 120–123.

11. Новий англо-український та українсько-англійський словник. Харків : Друкарський шлях «Єдінорог», 2000. 576 с.

12. Новітній англо-український, українсько-англійський словник. Харків : ВАТ «Харківська книжкова фабрика ім. М.В. Фрунзе», 2005. 960 с.

13. Омельченко І.М. Напрямі психологічного супроводу комунікативної діяльності у дошкільників із затримкою психічного розвитку. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 19. Корекційна педагогіка та спеціальна психологія*. 2012. № 22. С. 389–392.

14. Сидоренко О., Тесленко В., Заворона А., Сидоренко І. Книга «Українсько-англійський, англо-український словник. 120 000 слів». Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2015. 640 с.

15. Словник української мови: в 11 т. Т. 2, 1971. С. 373–374; Т. 6, 1975. С. 516; Т. 9, 1978. С. 601, с. 849–850.

16. Соколова Г.Б. Теоретико-методичні засади психологічного супроводу школярів із синдромом Дауна : дис. ... докт. психол. наук. Київ : ІСПП ім. Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. 474 с.

17. Федоренко О. Особливості педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2015. Вип. 2. С. 72–77.

18. Федоренко О. Сучасні методичні підходи до розуміння інвалідності та особливих потреб. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова: Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2019. Вип. 72, Т. 2. С. 223–226.

19. Федоренко О. Теоретико-методичні основи педагогічного супроводу молодших школярів зі зниженим слухом в умовах інклюзивного навчання. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2016. Вип. 2. С. 50–58.

20. Byrko N., Tolchieva H., Babiak O., Zamsha A., Fedorenko O., Adamiuk N. Training of teachers for

the implementation of universal design in educational activities. *Laplage em Revista (International)*. 2021. Vol. 7. P. 137–149. <https://doi.org/10.24115/S2446-622020217Extra-D1079p.137-149>

21. Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge University Press, 2008. 1852 с.

22. Lew W., Werbianyj I. An English – Ukrainian and Ukrainian – English Dictionary. First part: English – Ukrainian. Nuremberg-Bayreuth: Newspaper “Czas” – “Pracia”, 1945. 234 с.

23. Nekrash L., Zamsha A., Babiak O., Fedorenko O., Babych N., Drobot O. Pedagogical support for families raising children with early developmental disabilities. *Laplage em Revista (International)*. 2021. Vol. 7, n. 3C, Sept.-Dec., p. 658–668. <https://doi.org/10.24115/S2446-6220202173C1675p.658-668>